

1. Дозволити видавництвам залишати у своєму розпорядженні 20%, але не більше однієї тисячі примірників, відповідного тиражу літератури, з обов'язковим направленням видавництвами виручених грошових коштів від реалізації цієї частини тиражу за ринковими цінами на розвиток власної матеріально-технічної бази та видавничої діяльності.

2. По узгодженню із замовником (держателем-розпорядником бюджетних коштів), дозволити видавництвам реалізовувати у книготоргівельній мережі певну частину виданого тиражу наукової літератури, що залишається у веденні замовника після розподілу ним цього видання на безоплатній основі науковим установам, вузам, бібліотекам, за ринковими цінами. Отриманий від такої реалізації дохід лишати у розпорядженні видавництва для подальшого видання літератури за державним замовленням.

3. Дозволити видавництвам, за наявності попиту і згідно з економічною доцільністю для них, додруковувати тиражі видань, що були видані за державним замовленням, і реалізовувати додруковані частини тиражів за ринковими цінами в межах здійснення видавництвами власної господарської діяльності.

Тендерну процедуру на видання наукової, словникової та довідникової літератури за кошти держбюджету, а також кошти, зароблені безпосередньо видавництвом, на нашу думку, слід здійснювати за схемою «Запит цінових пропозицій» Закону про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти.

Затвердження програми «Українська книга» Держкомтелерадіо України має відбуватися не пізніше I кв. року, в якому передбачена її реалізація.

УДК 655.59

Я. С. Яцків, О. Г. Вакаренко
НАН України

ХАРАКТЕРНІ РИСИ СУЧАСНОГО КНИГОВИДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Розглядаються основні риси сучасного академічного книговидання Національної академії наук України, яка й сьогодні залишається провідним центром з випуску наукової літератури. Подається порівняльний аналіз видавничих показників за 1995–1996 рр. та 2006–2007 рр.

The basic lines of modern academic publishing of the National academy of sciences of Ukraine which today remains a leading center from the issue of scientific literature are examined. The comparative analysis of publishing indexes for 1995–1996 and 2006–2007 is given.

Як відомо, основною метою діяльності Академії наук є отримання нових та узагальнення наявних знань про природу, людину, суспільство. Хоча досягнути цієї мети можливо лише за умови оприлюднення отриманих результатів. Тому Національна академія наук України завжди приділяла значну увагу ви-

давничій справі й сьогодні залишається провідним центром з випуску наукової літератури в країні.

Розглянемо основні риси сучасного академічного книговидання. Цей термін ми будемо трактувати у широкому розумінні цього слова, маючи на увазі видання монографій, довідникової літератури, періодичних видань тощо.

Економічна криза, що припала на перші роки становлення нашої держави, значною мірою відбилась і на показниках видавничої діяльності Академії наук. У першій половині 90-х років порівняно з попереднім п'ятиріччям кількість виданих наукових книг зменшилася майже на чверть, кількість опублікованих вченими НАН України статей — на 20%.

1995–1996 рр. характеризувалися найнижчими видавничими показниками за останні 20 років.

Адаптація науково-видавничої системи до нових економічних умов вимагала пошуку нових рішень. Нові видавничі стратегії Академії дали змогу не тільки повернутися до докризисного рівня показників друкованої продукції, але й покращити їх.

Протягом останніх років спостерігається стає збільшення наукової друкованої продукції — як книжкової, так і статейної.

З 1996 р. середньорічний репертуар академічної книги виріс майже на 80%.

Сьогодні науковці НАН України щорічно друкують понад 20 тис. статей та декілька сотень наукових книг.

У 2006 р. установами НАН України видано 561 монографію та майже 250 збірників наукових праць.

Цікаво зазначити, що протягом останніх декількох десятиліть співвідношення обсягів соціогуманітарної та природничої тематики в масиві наукових монографій було практично однаковим і їх частина становила відповідно 55 та 45%.

Оцінюючи категорії видавців наукової літератури, слід зазначити, що в останнє десятиріччя роль різних видавництв у випуску монографій науковців НАН України суттєво змінилася.

В умовах переходу до ринкової економіки державні видавництва країни опинились у вкрай складній ситуації й Видавництво Національної академії наук України «Наукова думка» суттєво зменшило обсяги наукової літератури.

За даними 2006 р., академічними видавництвами було опубліковано 12% монографій, у тому числі 10% — «Науковою думкою». Ще 20% було опубліковано установами НАН України на власних дільницях оперативного друку. 5–10% монографій щороку друкують провідні закордонні наукові видавництва — «Springer», «Kluwer», «Elsevier» та інші.

Проте за останні роки суттєво зросла кількість праць учених НАН України, що видаються іншими (неакадемічними) видавництвами країни. Їх частина у 1995 р. складала лише 29 %, а 2006 р. збільшилася до 63%.

З одного боку, це економічно доцільно, а з іншого — далеко не завжди публікація праць у сторонніх видавництвах забезпечувала належний рівень редагування та поліграфії.

Для збільшення частки суто наукової літератури у продукції видавництва «Наукова думка» та з метою публікації результатів фундаментальних досліджень та найважливіших наукових досягнень вчених НАН України, у 2001 р. розпочато проект «Наукова книга». До 2007 р. за цим проектом побачили світ більше 120 наукових монографій.

Крім того, нещодавно ми започаткували ще інші проекти: «Наукові переклади», «Академічні підручники» та «Науково-популярні видання».

Декілька слів про періодичні видання, засновником або співзасновником яких є Академія. Видання періодичних видань — надзвичайно важлива частина видавничої діяльності НАН України, оскільки такий шлях публікації результатів наукових досліджень дозволяє оприлюднити їх у стислі терміни.

На даний момент Академія є засновником або співзасновником 81 наукового журналу. 26 журналів НАН України перекладаються англійською мовою, серед яких 17 перевидаються за кордоном, редакції 9 журналів власними силами перекладають та видають англійською мовою всі свої номери.

Наукова-видавнича рада НАН України започаткувала проект підтримки «особливо важливих» періодичних видань, зокрема тих з них, які перекладаються за кордоном. Цей проект реалізує друге видавництво Національної академії наук України — Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. Він видає до 200 номерів журналів щороку, в тому числі загальноакадемічні — «Вісник Національної академії наук України», «Доповіді Національної академії наук України» та «Наука та інновації». У 2006 р., крім журналів, у Видавничому домі вийшло 30 книжкових видань, у тому числі 14 монографій.

До речі, на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського вже створено Загальноакадемічний портал наукової періодики, розвиток і супровід якого здійснює Центр комп'ютерних технологій Бібліотеки. Проте наповнення порталу тільки розпочато й потребує ще у найближчі роки певних зусиль багатьох наукових установ Академії.

Значну увагу науковці НАН України приділяють також розповсюдженню наукових знань у суспільстві, особливо серед молоді, яка навчається. Щороку виходять у світ 300–400 видань навчальної, довідкової та науково-популярної літератури. Академія наук за кошти державного замовлення НАН України здійснює фінансування низки енциклопедичних видань, це: «Енциклопедія історії України», «Енциклопедія сучасної України», Національна енциклопедія України «Українська універсальна енциклопедія», «Шевченківська енциклопедія», «Франківська енциклопедія», «Історія української літератури», «Національний атлас України», проект «Словники України».

Проте маємо констатувати, що книги, видані нашими видавництвами за кошти державного замовлення, не можуть, згідно з чинним законодавством, потрапити на полиці книжкових магазинів. Це призводить до того, що пересічний читач, студент, науковець позбавлені можливості придбати у книжковому магазині потрібні їм у роботі словники, довідники чи наукову літературу.

У результаті в країні відсутній ринок наукової літератури й немає умов для його створення.

УДК 001.816 (477) (07)

Н. В. Зелінська*Українська академія друкарства***НАУКОВА КНИГА В СУЧАСНОМУ СВІТІ:
ТЕСТ НА ВИЖИВАННЯ**

Акцентується увага на особливостях наукового книговидання. Аналізуються проблеми авторства в сучасній українській науковій літературі та фінансування видання творів класиків національної науки.

Attention on the features of scientific cnigovidannya is accented. The problems of authorship in modern Ukrainian scientific literature and financing of edition of works of classics of national science are analysed.

Наукова література — цей визнаний атрибут цивілізації та обов'язковий «продукт» наукової діяльності — рідко стає об'єктом масових дискусій, замикаючись у сфері спеціальних досліджень. У сучасних українських реаліях цю сферу формують хіба що праці, присвячені власне українській науці, її історії, звітні матеріали про діяльність, зокрема, Національної академії наук та поодинокі публікації з проблем наукового викладу. Зрідка розпачливі голоси з приводу негараздів — але знову ж таки переважно у власне науковій царині — лунають зі шпальт так званої якісної періодики. Однак усе це практично не зачіпає, і тим більше не може вичерпати широкого спектру проблем, що виникають у зв'язку з процесом створення наукових праць і продукування на їх основі наукових видань, а також з визначенням ефективності цього процесу.

Між тим, саме завдяки науковій літературі (тобто корпусові певним чином організованих творів і видань) досягнення окремих науковців, наукових колективів і цілих галузей стають відомими суспільству і можуть цим суспільством використовуватись, індекс публікаційної активності належить до основних показників розвитку науки в конкретній країні, а індекс цитованості є визначенням якості наукових досліджень.

Ці обставини, відповідно, підносять проблеми наукового книговидання на рівень важливих державних завдань. Та чи усвідомлює сама держава їх важливість? І чи ставить вона ці завдання на порядок денний взагалі, а особливо у періоди політичних протистоянь, коли у гучному хорі популістських лозунгів розважлива інтонація науковця майже не чутна? Поставлені питання можна було би вважати наївними або риторичними, якби. якби не одна цікава ситуація в нашому не такому вже й далекому українському минулому: так, Василь Стефаник, критикуючи (можливо, і небезпідставно) сучасний йому літературно-науковий рух, особливо різко заперечував доцільність видання Науковим товариством імені Шевченка багатотомної «Історії України-Руси» Михайла Грушевського («Се має принести користь в перспективі, за двацять років, — писав він у листі до О. Кобилянської. — Чи добре увесь гріш народа пакувати в друковані титли? Чи за сим поважним науковим напрямком годен ховатися